

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧО-ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Гринчук І. П.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Анотація. У статті розглядаються теоретико-методичні аспекти проблеми наступності в організації опанування уміннями творчо-пошукової діяльності майбутніми музикантами-педагогами, висвітлюється експериментальна робота, проведена автором.

Ключові слова: мистецька освіта, творчо-пошукова діяльність, авторські курси.

Аннотация. Гринчук И. П. Теоретико-методические аспекты формирования творческо-поисковой деятельности будущего учителя музыки. В статье рассматривается проблема последовательности в организации овладения умениями творческо-поисковой деятельности будущими музыкантами-педагогами, освещается экспериментальная работа, проведенная автором.

Ключевые слова: художественное образование, творческо-поисковая деятельность, авторские курсы.

Annotation. Hrynchuck I. Theoretical and methodical aspects of formation of creative research activity of the future teachers of music. The article deals with theoretical and methodical aspects of the problem of succession in formation creative research skills of the future teachers of music. The research is dedicated to experimental work carried out by the author of the publication.

Key words: art education, creative research activity, authorized courses.

Постановка проблеми. Вхідження України у європейський освітній простір зумовлює необхідність модернізації національної освітньої системи відповідно до сучасних культурно-цивілізаційних вимог, задекларованих, зокрема, у Лісабонській конвенції, Сорбонській та Болонській деклараціях, де ставиться ряд високих завдань перед системою вищої освіти. Так, за аналітичними висновками Інституту освіти ЮНЕСКО, одним із пріоритетних завдань вищої школи виступає сьогодні розвиток навичок дослідження, вміння самостійно ставити і творчо вирішувати пошукові завдання.

Національна система вищої освіти повинна стати конкурентноздатною у відкритому європейському та світовому просторі, забезпечуючи високий кваліфікаційний рівень майбутніх фахівців, реалізуючи умови гнучкості, динамічності навчального процесу, мобільності та активності позиції студента у процесі оволодіння обраним фахом. Переорієнтація із лекційно-інформативної на індивідуально-

диференційовану, особистісно-орієнтовану форми навчальної діяльності, на організацію самоосвіти сприятиме формуванню активної позиції студента у виборі освітніх стратегій, забезпечуватиме можливість його особистісної та професійної самореалізації.

Аналіз досліджень та публікацій. Означені процеси знаходять відображення і у практиці мистецької освіти. Її методологічні постулати – визнання суб'єктивних засад, домінування особистісних функцій у навчальному процесі, і одночасно – розвиток неповторно суб'єктивного, емоційно-особистісного ставлення до світу, самого себе і своєї діяльності (за О. Рудницькою). Підґрунтям такого ставлення, на нашу думку, повинна виступати спрямованість на конструктивну і творчу взаємодію суб'єкта з явищами мистецької та педагогічної реальності.

Проблема творчої взаємодії, творчої активності, творчості загалом є фундаментальною для музично-педагогічної думки на всіх її рівнях: філософії мистецької освіти (О. Рудницька, В. Ражников), теоретичних концепцій (Е. Абдулін, Л. Арчажнікова, Л. Коваль, Г. Падалка, О. Олексюк, Л. Кондрацька, О. Шевнюк) та технологічних розробок. До неї звертаються, досліджуючи різновиди мистецької діяльності (створення – виконання – слухання), форми і методи музично-естетичного виховання (Л. Масол, С. Шип), завдання та компоненти фахової музичної освіти (О. Ростовський, Р. Тельчарова, О. Щолокова). Багатогранність та невичерпність означеної проблеми обумовлена самою природою музичної діяльності, в якій нероздільно поєднується раціо та емоціо, репродукція та творення, об'єктивне та суб'єктивне (Л. Виготський, О. Костюк, В. Медушевський, Є. Назайкінський, Г. Орлов, А. Сохор).

Метою статті є узагальнення експериментальної роботи з наступності формування творчо-пошукової активності майбутнього вчителя музики, проведеної на базі Інституту мистецтв Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Виклад основного матеріалу. Основне навантаження у процесі формування пізнавальної діяльності студентів належить у нашій експериментальній роботі курсу «Основи наукових досліджень» [2], оскільки готовність до науково-методичного пошуку, до вирішення проблемних і науково-дослідних завдань забезпечить майбутньому вчителеві здатність усестороннього осмислення педагогічної реальності, її критичного аналізу та вдосконалення. Означений курс покликаний вирішувати завдання адаптації студентів до вимог вузівського навчання, оволодіння уміннями пошуково-гностичної діяльності, навичками роботи з науковою літературою.

Роль і специфіка названого курсу обумовлена необхідністю закладення достатнього теоретичного і практичного підґрунтя професійно-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя музики, культивування її впродовж усього терміну навчання у процесі вивчення фундаментальних та фахових дисциплін шляхом залучення до написання рефератів, індивідуальних науково-дослідних завдань, виступів на студентських науково-практичних конференціях, підготовки до захисту курсових, а згодом – дипломних, магістерських робіт.

У розробці лекційного матеріалу, тематики семінарських та практичних занять ми спиралися на компетентнісний підхід до формування загальнонаукових понять, проєктуючи їх на специфічні ознаки мистецької педагогіки. Основу названого підходу складають, на нашу думку, принципи системності, інтегративності, інваріантності, адекватності, моделювання наукового пізнання, які, в свою чергу, зумовили необхідність широкого залучення інтерактивних методів навчання, дискусійного обговорення питань, форми «ділової гри», взаємного рецензування різних форм наукового викладу матеріалу. Вивчення курсу завершується написанням і захистом моделі курсової роботи, яка включає обґрунтування актуальності обраної проблеми,

розробку категоріального апарату (тема, об'єкт, предмет, мета, завдання), складання робочого бібліографічного списку з обраної теми.

Зупинимося детальніше на деяких методичних аспектах читання курсу. Процеси втілення власних думок у певній матеріалізованій формі предметно-знакового образу і, навпаки, інтеріоризація предметно-знакового змісту (суспільної форми існування знань) у навчальній діяльності студента повинні стати предметом цілеспрямованої педагогічної дії з боку викладача. На нашу думку, ця дія повинна охоплювати кілька аспектів, серед них:

- систематизація і структурування уже сформованих науково-теоретичних знань, понять, уявлень;

- вироблення алгоритмізованої системи навчально-пізнавальних дій з аналізу, структурування, класифікації навчального матеріалу;

- оволодіння методиками «запитання-відповіді», «ключового поняття»;

- ознайомлення із новітніми методиками «згортання» та «перекодування» інформації тощо.

У процесі використання названих методик спільно зі студентами формулюються дефініції поняття «наука», співставляються види знань, характеризуються ознаки наукового дослідження (опорою у цьому випадку можуть послужити вимоги до музичної інтерпретації). Студентам пропонуються завдання визначити міждисциплінарний контекст певних тем досліджень, вибрати принципи групування форм наукового викладу матеріалів дослідження (монографія, брошура, підручник, посібник, стаття, тези, художньо-критичні роботи). Формуванню наукової компетентності студентів значною мірою сприяє робота над систематизацією знань із курсу (укладання порівняльних таблиць курсової і дипломної, дипломної та магістерської робіт; розробка студентами варіантів тестових завдань до вивчених тем курсу).

Важливий блок курсу – ознайомлення з правилами роботи з науковою літературою (послідовність пошуку літератури, етапи її опрацювання та форми накопичення інформаційних матеріалів), практичним підсумком якого виступає конспектування, аналіз та представлення студентами статей з проблем мистецької освіти за матеріалами фахових видань («Мистецтво та освіта», «Рідна школа», «Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка»).

Така форма роботи дозволяє студентам ознайомитись із новітніми теоретичними та практичними наробками у галузі мистецької освіти, зокрема, естетичного виховання школярів, обрати теми для написання моделей курсових робіт, спроектувати майбутню дослідницьку діяльність. З метою ґрунтовнішого ознайомлення з ходом написання наукових робіт на практичні заняття курсу (зокрема, з теми «Категоріальний апарат педагогічного дослідження») запрошуються магістранти факультету. Таким чином, студенти можуть спроектувати на себе роль дослідника, а магістранти – апробувати теоретичні та практичні аспекти власного дослідження. Використання форми «ділової гри» при захисті моделей курсових робіт, при проведенні міні-конференції на заплановану тему сприяє формуванню у студентів умінь доведення, аргументування теоретичних позицій, етики звітування та рецензування наукової продукції, толерантності та етики наукової дискусії.

Робота над формуванням пошуково-творчої активності студентів дістає логічне продовження та «музично-творчу» адаптацію в авторському курсі «Основи музичної інтерпретації». Значення курсу впливає із необхідності актуалізації набутої студентами музикознавчої інформації, її поглиблення та систематизації у напрямку «сприймання – аналіз – інтерпретація музики».

Професійний та інтегративний характер курсу [3] обумовлює звертання до широкого кола питань з музичної естетики, психології,

педагогіки, музикознавства, дотичних до проблематики курсу. Питання, що підіймаються на лекціях, дістають подальшу «конкретизацію» в перебігу дисциплін теоретичного та виконавського циклів. Для прикладу, від лекцій, присвячених аналізу музики, прокладаються арки до музично-історичних (концепції музичного стилю), музично-теоретичних (метод «цілісного» аналізу), виконавських дисциплін (метод «виконавського аналізу»), до проблем музичної естетики і критики (метод «ціннісного» аналізу) тощо. Педагогічна домінанта курсу дістає продовження у курсах спеціальних фахових методик.

Концептуальною основою побудови спецкурсу є підкреслення активного синкретичного характеру осмислення музичної суті в системі сприймання – аналіз – інтерпретація (умовно-теоретичний поділ). Тому, метою курсу є формування у студентів культурологічної та особистісної позиції у процесі спілкування з музикою: не лише пізнання твору, а й пізнання «художньої картини світу» (культурологічний компонент), пізнання себе (рефлексивний компонент), через аналіз-інтерпретацію музики. Важливим завданням курсу є також формування у студентів розвинутого музично-естетичного тезаурусу, важливим компонентом якого виступає вміння слухової атрибуції. Тому сприймання музичних творів, їх аналіз, атрибуція, порівняння виконавських інтерпретацій постійно доповнюють, конкретизують, «оживляють» теоретичний матеріал. Підбір ілюстративного матеріалу відкриває необмежені можливості прилучення студентів до надбань музичної культури: творів різних національних шкіл, різних стилів і жанрів, формування у студентів високих критеріїв естетичних оцінок і, одночасно, врахування їх музичних уподобань.

Як дидактичний професійно-орієнтований матеріал для практичної роботи студентів використовуються розроблені нами «Щоденники музичних вражень» для учнів початкових класів (рекомендовані

Міністерством освіти і науки України) [1], варіанти музично-творчих завдань із слухання музики для учнів середніх класів. Означений комплект посібників-зошитів передбачає забезпечення системності й наступності процесу формування в учнів особистісного емоційно-ціннісного сприймання, аналізу-інтерпретації музики у наступних напрямках: опанування відповідних музично-теоретичних та музикознавчих понять («музикознавча пропедевтика» за Л. Масол); формування умінь диференційованої вербальної інтерпретації музичних образів; збагачення фонду суб'єктивних міжсенсорних асоціацій; стимулювання потреби творчого самовираження учнів. Використання названого матеріалу в роботі зі студентами формує у них установку на співтворчість, діалогізацію, фасилітацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчителя і учня, орієнтує на специфіку, завдання та проблеми майбутньої професійної діяльності.

Досвід навчально-пошукової діяльності, набутий студентами у попередньому курсі («Основи наукових досліджень»), дозволяє практикувати форми диспуту, «ділової гри» (теми: «Функції мистецтва», «Блаженна людина, якщо музи люблять її...» (за Делією Стейнберг-Гусман), «Якій епосі, стилю належить вислів?», «Дефініції сприймання», «Турнір адвокатів», «Виконавство: емоція чи рація?»). В курсі «Основи музичної інтерпретації» продовжується також практика рецензування статей з проблем музичної педагогіки, захисту моделі аналізу-інтерпретації (виконавської та вербальної) музичного твору із шкільного репертуару для слухання музики.

Ознайомлення з новітніми методиками музичного виховання школярів, із сучасними шкільними проблемами, з вимогами Державного стандарту в галузі художньої культури (підсумкова тема курсу) виступає свідченням професійно-орієнтованої домінанти курсу і експериментальної

роботи (яка продовжується в індивідуальних класах із виконавських дисциплін) загалом.

Своєрідною підсумковою аркою експериментальної роботи виступає курс «Науково-методичні дослідження з питань музично-естетичного виховання», який читається на випускному етапі навчання.

Курс реалізує завдання забезпечення комплексного підходу до втілення принципу професійно-педагогічної спрямованості навчальної діяльності майбутнього вчителя музики, в основі якого – не просте накопичення розрізненої суми інформації, а її проєкція на майбутню професійну діяльність, оволодіння готовністю до інновацій як багатоаспектною структурою, що охоплює емоційно-мотиваційний, когнітивний і діяльнісний компоненти (за І. Зязюном), передбачає певні особистісні якості, зокрема творчі.

До творчих якостей майбутнього професіонала педагога-дослідника (О. Сисоева) відносять спрямованість особистості, її характерологічні якості, якості психічних процесів, власне творчі уміння, а саме: проблемне бачення, здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей, здатність до дослідницької діяльності, до подолання інерції мислення, до міжособистісного спілкування, уміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію тощо [5].

Формування означених якостей і виступає метазавданням курсу «Науково-методичні дослідження з питань музично-естетичного виховання», оскільки «без знань, як саме добуваються відомості про об'єкт праці, неможливо усвідомити його специфіку, вдосконалити процес та результат навчальної діяльності, підвестися над рівнем ремісництва» [6, 172].

Опора на загальнонауковий та музично-естетичний тезаурус, практичні уміння, набуті впродовж попередніх етапів навчання, дозволяє перенести акцент із пізнавальної та перетворюючої на творчу функцію навчально-виховного процесу. Остання передбачає внесення елементів

нових знань або способів дій у вихідні умови на основі спонукання пошукової діяльності, самовираження студентів. Тому тематика лекцій курсу носить підсумовуючий характер, для прикладу, лекція «Музично-педагогічна наука в системі сучасної культури», на якій співставляються наука і мистецтво як важливі компоненти духовної культури, види людської діяльності, форми пізнання світу, виділяється творчість як інтегруючий чинник наукової та художньої діяльності, окреслюється їх поєднання у галузі мистецької освіти та педагогіки. Міждисциплінарний контекст музично-педагогічних, культурологічних досліджень проєктується студентами на спроби власних наукових розвідок.

Ряд тем курсу носить узагальнюючо-прикладний характер: «Особливості науково-дослідної діяльності», «Науковий апарат дослідження», «Текст як результат науково-дослідницької діяльності», оскільки студенти вже володіють певним досвідом пошукової діяльності, активної педагогічної практики, готові до використання навичок особистісної та професійної рефлексії. Прикладом такої діяльності виступає робота в «малих групах» у діловій грі «Освітні парадигми» (за В. Семиченко) [4].

Значна увага приділяється самостійній роботі студентів, яка передбачає, крім традиційних завдань для поглиблення знань із курсу, анотування новітньої літератури, зокрема фахової періодики, з проблем мистецької освіти. Результатом індивідуальної роботи студентів виступає підготовка і захист моделі педагогічного дослідження, котра передбачає необхідним компонентом розробку (адаптацію) та апробацію одного з методів емпіричного рівня. Формою підсумкового контролю опанування курсу обрано захист наукового реферату. Наголосимо, що належна увага до змісту і контролю самостійної та індивідуальної роботи студентів приділяється і в згадуваних вище курсах, що забезпечує необхідну уніфікацію методів експериментальної роботи.

Окремо слід зупинитися на проблемі оцінювання, зокрема, врахування структурування модулів курсу та стобальної шкали оцінювання. Щодо експериментальних курсів, максимальна кількість балів за змістовні модулі, модулі самостійної та індивідуальної роботи співвідноситься наступним чином: 25:35:40.

Висновки. Підсумовуючи проведену роботу, можемо констатувати, що ефективність формування пошуково-творчої активності майбутнього спеціаліста забезпечується за умови системної організації професійно-орієнтованої взаємодії викладача і студента, у якій поєднуються спрямування студентів до педагогічної науково-дослідницької діяльності, формування їх науково-теоретичної та музикознавчо-педагогічної компетентності, забезпечення умов для професійного самоусвідомлення та саморозвитку майбутнього вчителя мистецького профілю, врахування вимог європейських освітніх стандартів.

Література

1. Гринчук І. П., Вислоцька Н.І. Щоденник музичних вражень. 1 (2, 3, 4) клас. Посібник-зошит. – Тернопіль: Астон, 2003. – 48 с.
2. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Основи наукових досліджень» / Укл.: І. П. Гринчук. – Тернопіль: ТДПУ, 2003. – 43 с.
3. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Основи музичної інтерпретації» / Укл.: І. П. Гринчук. – 2-е вид., доп. – Тернопіль: ТДПУ, 2002. – 35 с.
4. Семиченко В. А. Вибір освітньої парадигми як складова професіоналізму викладача // Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм: Проблеми теорії та практики підготовки вчителя-вихователя-викладача: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – К.: НПУ, 2005. – С. 19 – 22.
5. Сисоєва С. Творчість як умова самореалізації особистості // Професійно-художня освіта України: Зб. наук. пр. / Ред. І. А. Зязюн. – К. – Черкаси, 2003. – Вип. II. – С. 20 – 26.
6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. – К., 2002. – 270с.

УРОК МУЗИКИ - УРОК МИСТЕЦТВА

Грозан С. В.

Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

Анотація. У статті розглядаються такі питання, як: планування уроку музики як творчість, художньо-педагогічне спілкування на уроці, визначення умінь художньо-педагогічного спілкування.

Ключові слова: творчість, художньо-педагогічна імпровізація та інтуїція, спілкування, художній образ.

Анотація. Грозан С. В. Урок музики - урок искусства. В статье рассматриваются такие вопросы, как: планирование урока музыки как творчество, художественно-педагогическое общение на уроке, определение умений художественно-педагогического общения.

Ключевые слова: творчество, художественно-педагогическая импровизация и интуиция, общение, художественный образ.